

A Duna Mappáció térképszelvényeinek georeferálása

Mészáros János

A projekt az Európai Unió támogatásával és az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg, a támogatási szerződés száma
TÁMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003

Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék

PAKS

Duna Mappáció

Dévény

Buda

Pétervárad

PAKS

Duna Mappáció

Méretarány:

1 bécsi hüvelyk = 50 bécsi öl -> 1:3600

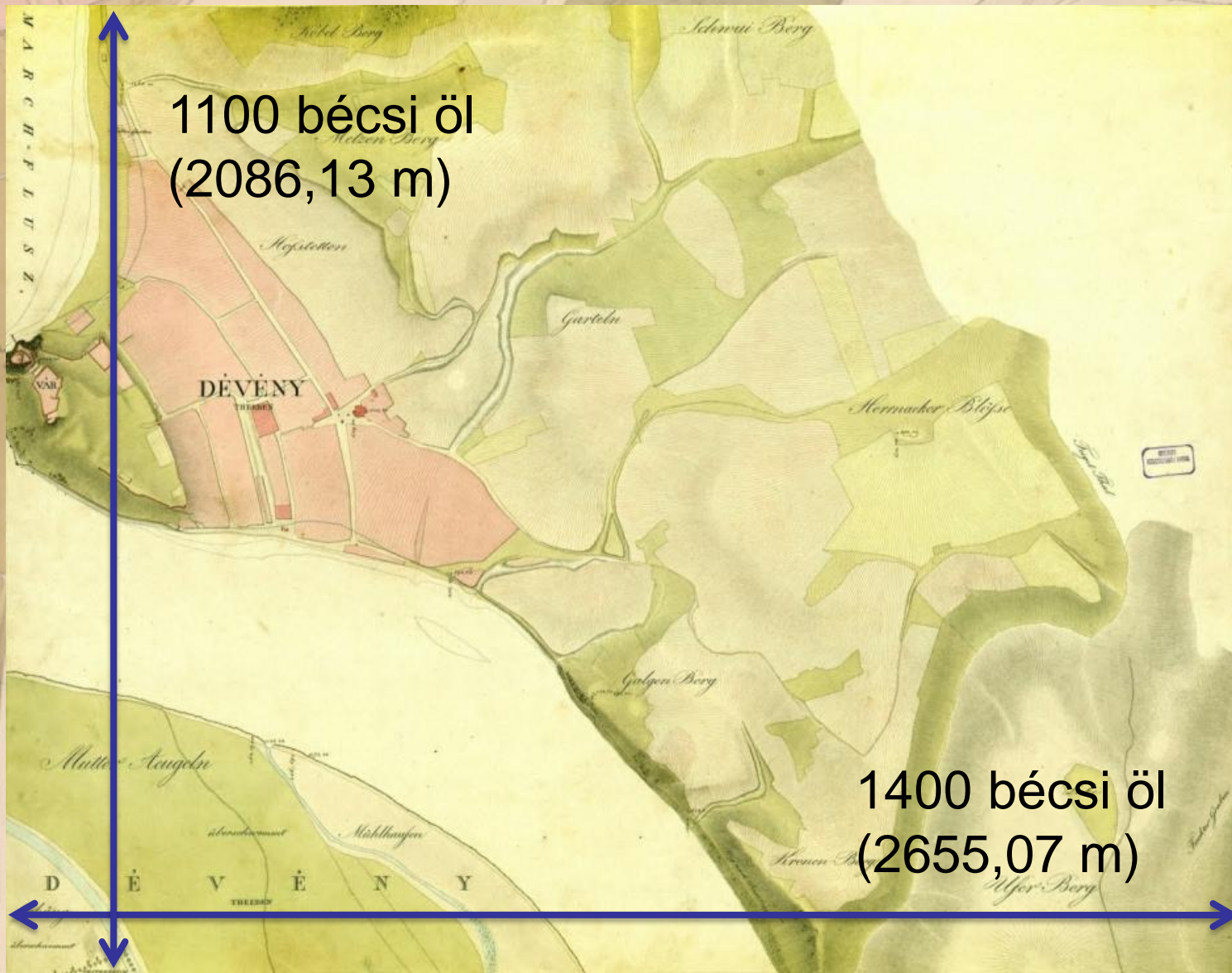
Szelvény fizikai mérete:

28 bécsi hüvelyk × 22 bécsi hüvelyk

PAKS

Duna Mappáció

Georeferencia

Az ellipszoid és vetület paramétere

1/310 lapultságú (tehát valószínűleg a Zach-féle) ellipszoidon számítva 0,592 időmásodperccel, azaz közel 9 ívmásodperccel több. Vagyis a Gellérthegy geodéziai hosszúsága az 1822. év előtti háromszögelések szerint

36° 42' 55,4"

lenne. Érdekes Littrow ezzel kapcsolatos megjegyzése: „Es wird nicht leicht sein die Ursache dieser Differenz nachzuweisen.” Minket inkább az lep meg, hogy a geodéziai és a csillagászati hosszúság ilyen jellegű eltérése, vagyis hogy az előbbi kb. 10"-cel nagyobb az utóbbinál, már akkor a kezdetleges eszközökkel végzett mérések eredményeiben is megnyilvánult.

Gellérthegy csillagászati koordináitára, tehát a szélességre is, biztosnak látszó adatot találunk a Tisza háromszögelés egyik vázlatán.¹⁰ Ez táblázatosan mintegy 90 pont földrajzi koordinátáit is feltünteti, a címfelirat szerint kétségtelen, hogy 1841 után készült — sajnos keletve nincs —, de megjegyzésként felsorolja a számítás alapját képező adatokat: „Bey der sphaerisch-trigonometrischen Berechnung der geographischen Lage der Orter hat man folgende Daten zur Grundlage angenommen. 1tes die geographische Länge und Breite der Ofner Sternwarte auf deren Meridian sich die trigonometrischen Coordinaten beziehen nach den neuesten astronomischen Bestimmungen

Länge 36° 42' 45"
Breite 47° 29' 10,4"

... „A hosszúság tehát 15"-al különbözik a Littrow-féle mérési eredménytől és 2,0"-el a Várból levezetett értéktől, a szélesség azonban 1"-en belül egyezik az utóbbi úton kapott értékkel. A „neuesten” jelző mindenestre arra mutat, hogy több meghatározás is volt s az természetes is, hogy a hosszúsági adatokban nagyobb eltérések mutatkoznak, mint a szélességben.

II. A csillagvizsgáló intézetnek hivatásszerű munkájához mind a szélesség, mind a hosszúság ismeretére szüksége volt. Nem ez a helyzet az azimutal. A meridián irányának ismeretére ugyan szükség van csillagászati mérésnél is, de a csillagvizsgáló és egy háromszögelési pont által képezett irány azimutját csak akkor méri meg, ha a csillagvizsgálónak geodéziai szerepet is szánnak, azaz fel akarják használni csillagászati adatait egy háromszögelési hálózat elhelyezésére és tájékozássára, vagy csak a tájékozássára.

A Magyarország területén folyt első háromszögelések katonai célt szolgáltak, a munkála-

tokat a szállásmesteri törzs irányította s nem szolgálta volna az egységes térképezés célját a magyarországi hálózatrész külön elhelyezése és tájékozása. Ez ellenkezett volna a katonai körökben akkor uralkodó állameszmével is, mely csak az egységes Habsburg birodalmat ismerte el. Hiszen a magyarországi kataszteri felmérés megindulásakor is (mint említettük és később még részletesen leírjuk) — Bécsből vezették le a sík-koordinátarendszer tájékozáshoz szükséges elemeket, Magyarországon talán nem is keletkezett volna önállóan tájékozott hálózat, ha nem indul meg a XIX. század első felében egy olyan nagyszabású műszaki munkálat, amelyet a legkiválóbb magyar mérnökök vezettek. A folyószabályozásokra, illetőleg az ezeket előkészítő geodéziai munkákra gondolunk. Jegyezzünk fel néhány nevet: Lányi Sámuel igazgató főmérnök, Óry, Kamócsy, Tóth, Viskovszky mérnökök és valamennyi között elsőként Vásárhelyi Pál. Talán nekik köszönhető, hogy bár az alapháromszögek adatait a katonai mérésekből vették, Gellérthegy kezdőponttal önálló koordinátarendszert vezettek be.

A folyószabályozással kapcsolatos háromszögelés 1816-tól kb. 1841-ig tartott. 1814-ben fordult a magyar udvari kancellária a haditanácshoz, hogy a Duna háromszögeléséhez közreműködését kérje. Ennek eredményeképpen 1816-ban kezdtek meg az országhatár és Buda közötti méréseket.

Buda fölött a felfelé kirejesztést. A számításokkal 1826-ban készült el. A tájékozással az alábbiakat olvassuk a haditanács 1819. évi munkálatainak összefoglalásában: „... von Seiten der Triangulierungs-Direction der Oberlieutenant Franz Weiss v. Weissenheim ... und Lieutenant Ignaz Teimer ... — als dessen Gehilfe (wurden) — nach Ofen Kommandirt, um daselbst mit der Seite Alsó-Némedi das Azimuth mit der neuen Sternwarte zu messen.” — „Herr Professor Pasquich¹¹ observierte mit dem Oberlieutenant Weiss das Azimuth durch 8 Multiplicationen ... Das Ergebniss würde sogleich der Triangulierungs-Direction bekanntgegeben um die Abstände der betreffenden Punkte aus der grossen Triangulierung zum Behufe der Donau-Vermessung auf den Ofner Meridian berechnen zu können.”

Mint igen sok régi hálózatnál, úgy itt sem beszélhetünk a hálózat elhelyezéséről, hanem csak tájékozássáról, ami annyit jelent, hogy a kiindulópont ellipszoidikus koordinátáival nem törődtek, csak a háromszög oldalainak a

¹⁰ Hartl H.: Materialien zur Geschichte der astrig. Vermessung der österreichisch-ungarischen Monarchie. (Mitt. d. k. k. Militär-Geogr. Inst. VIII. 1888.)
¹¹ Pasquich János 1804-től 1824-ig a budapesti egyetemi csillagvizsgáló igazgatója volt. Nevéhez fűződik a gellérthegyi intézet felépítése és felszerelése. Elettéről és működéséről a ²–⁶ források tájékoztatnak.

Länge 36° 42' 45"
Breite 47° 29' 10,4"

$$\Lambda_G = 19^\circ 02' 59,025''$$

¹⁰ A vázlat felirata: Aus den trigonometrischen Coordinaten berechnete Geographische Längen & Breiten der vorzüglichsten Orter der Theiss Region (vide Piece N° 53 Anni 1842), aláfírása: Samuel Lányi Dirig. Ingenieur. (A Geodéziai és Kartográfiai Intézet gyűjteményében.)

Georeferencia

Az ellipszoid és vetület paramétere

1/310 lapultságú (tehát valószínűleg a Zach-féle) ellipszoidon számított, 0,502 időmésodperccel azaz közel 9 ívmásodperccel több. Vagyis a Gellérthegy geodéziai hosszúsága az 1822. év előtti háromszögelések szerint

36° 42' 55,4"

lenne. Érdekes Littrow ezzel kapcsolatos megjegyzése: „Es wird nicht leicht sein die Ursache dieser Differenz nachzuweisen.” Minket inkább az lep meg, hogy a geodéziai és a csillagászati hosszúság ilyen jellegű eltérése, vagyis hogy az előbbi kb. 10"-cel nagyobb az utóbbinál, már akkor a kezdetleges eszközökkel végzett mérések eredményeiben is megnyilvánult.

Gellérthegy csillagászati koordinátáira, tehát a szélességre is, biztosnak látszó adatot találok a Tisza háromszögének egyik vázlatán.¹⁰ Ez táblázatosan mintegy 90 pont földrajzi koordinátáit is feltünteti, a címfelirat szerint kétszemesen, hogy 1841 után készült — sajnos keletve nincs —, de megjegyzésként felsorolja a számítás alapját képező adatokat: „Bey der sphaerisch-trigonometrischen Berechnung der geographischen Lage der Oerter hat man folgende Daten zur Grundlage angenommen. 1^{ten}s die geographische Länge und Breite der Ofner Sternwarte auf deren Meridian sich die trigonometrischen Coordinaten beziehen nach den neuesten astronomischen Bestimmungen

Länge 36° 42' 45" (1)
Breite 47° 29' 10,4"

...” A hosszúság tehát 1,5"-el különbözik a Littrow-féle mérési eredménytől és 2,0"-el a Várból levezetett értéktől, a szélesség azonban 1"-en belül egyezik az utóbbi úton kapott értékkel. A „neuesten” jelző mindenesetre arra mutat, hogy több meghatározás is volt s az természetes is, hogy a hosszúsági adatokban nagyobb eltérések mutatkoznak, mint a szélességben.

II. A csillagvizsgáló intézetnek hivatászerű munkájához mind a szélesség, mind a hosszúság ismeretére szüksége volt. Nem ez a helyzet az azimuttal. A meridián irányának ismeretére ugyan szükség van csillagászati mérésnél is, de a csillagvizsgáló és egy háromszögelési pont által képezett irány azimutját csak akkor mérik meg, ha a csillagvizsgálónak geodéziai szerepet is szánunk, azaz fel akarják használni csillagászati adatait egy háromszögelési hálózat elhelyezésére és tájékozására, vagy csak a tájékozásra.

A Magyarország területén folyt első háromszögelések katonai célt szolgáltak, a munkála-

¹⁰ A vizlat felirata: Aus den trigonometrischen Coordinaten berechnete Geographische Längen & Breiten der vorzüglichsten Oerter der Theiss Region (vide Piece N° 53 Anni 1842), aláírása: Samuel Lányi Dirig. Ingenieur. (A Geodéziai és Kartográfiai Intézet gyűjteményében.)

... a szállásmesteri törzs irányította s nem magyarázta az egységes térképezés célját a magyarországi térképész külön elhelyezése és tájékozása. ... voltna a katonai körökben akkor a ... is, mely csak az egységes ... ismerte el. Hiszen a magyarországi ... felmérés megindulásakor is (mint említett ... később még részletesen leírjuk) — Bécsből vezették le a sík-koordináta-rendszer tájékozásához szükséges elemeket, Magyarországon talán nem is kellett volna önállóan tájékozott hálózat, ha nem indul meg a XIX. század első felében egy olyan nagyszabású műszaki munkálat, amelyet a legkiválóbb magyar mérnökök vezettek. A folyószabályozásokra, illetőleg az ezeket előkészítő geodéziai munkákra gondolunk. Jegyezzünk fel néhány nevet: Lányi Sámuel igazgató főmérnök, Óry, Kamócsy, Tóth, Viskovszky mérnökök és valamennyi között elsőként Vásárhelyi Pál. Talán nekik köszönhető, hogy bár az alapháromszögek adatait a katonai mérésekből vették, Gellérthegy kezdőponttal önálló koordináta-rendszert vezettek be.

A folyószabályozással kapcsolatos háromszögelés 1816-tól kb. 1841-ig tartott. 1814-ben fordult a magyar udvari kancellária a haditanácshoz, hogy a Duna háromszögeléséhez közreműködését kérje. Ennek eredményeképp 1816-ban kezdték meg az országhatár és Buda közötti igen nagy háromszögekből álló 1806 és 1811 között mért láncolat sűrítését; illetőleg Budától délre a láncolat kifejezését. A számításokkal 1826-ban készült el. A tájékozásról az alábbiakat olvassuk a haditanács 1819. évi munkálatainak összefoglalásában: „... von Seiten der Triangulierungs-Direction der Oberlieutenant Franz Weiss v. Weissenheim ... und Lieutenant Ignaz Teimer ... — als dessen Gehilfe (wurden) — nach Ofen Kommandirt, um daselbst mit der Seite Alsó-Némedi das Azimuth mit der neuen Sternwarte zu messen.” — „Herr Professor Pasquich¹² observierte mit dem Oberlieutenant Weiss das Azimuth durch 8 Multiplicationen ... Das Ergebnis würde sogleich der Triangulierungs-Direction bekanntgegeben um die Abstände der betreffenden Punkte aus der grossen Triangulierung zum Behufe der Donau-Vermessung auf den Ofner Meridian berechnen zu können.”

Mint igen sok régi hálózatnál, úgy itt sem beszélhetünk a hálózat elhelyezéséről, hanem csak tájékozásáról, ami annyit jelent, hogy a kiindulópont ellipszoidikus koordinátáival nem törődtek, csak a háromszög oldalainak a

¹¹ Harth H.: Materialien zur Geschichte der astr. trig. Vermessung der österreichisch-ungarischen Monarchie. (Mitt. d. k. k. Militär-Geogr. Inst. VIII. 1888.)

¹² Pasquich János 1804-től 1824-ig a budapesti egyetemi csillagvizsgáló igazgatója volt. Nevéhez fűződik a gellérthegyi intézet felépítése és felszerelése. Elterelői és működéséről a ² ... források tájékoztatnak.

1/310 lapultságú (tehát valószínűleg a Zach-féle) ellipszoidon számított, 0,502 időmésodperccel

Zách – Oriani ellipszoid

$a = 6\,376\,130\text{ m}$

$f = 1/310$

Dátum paraméterek:

$dX = +1599\text{ m}$

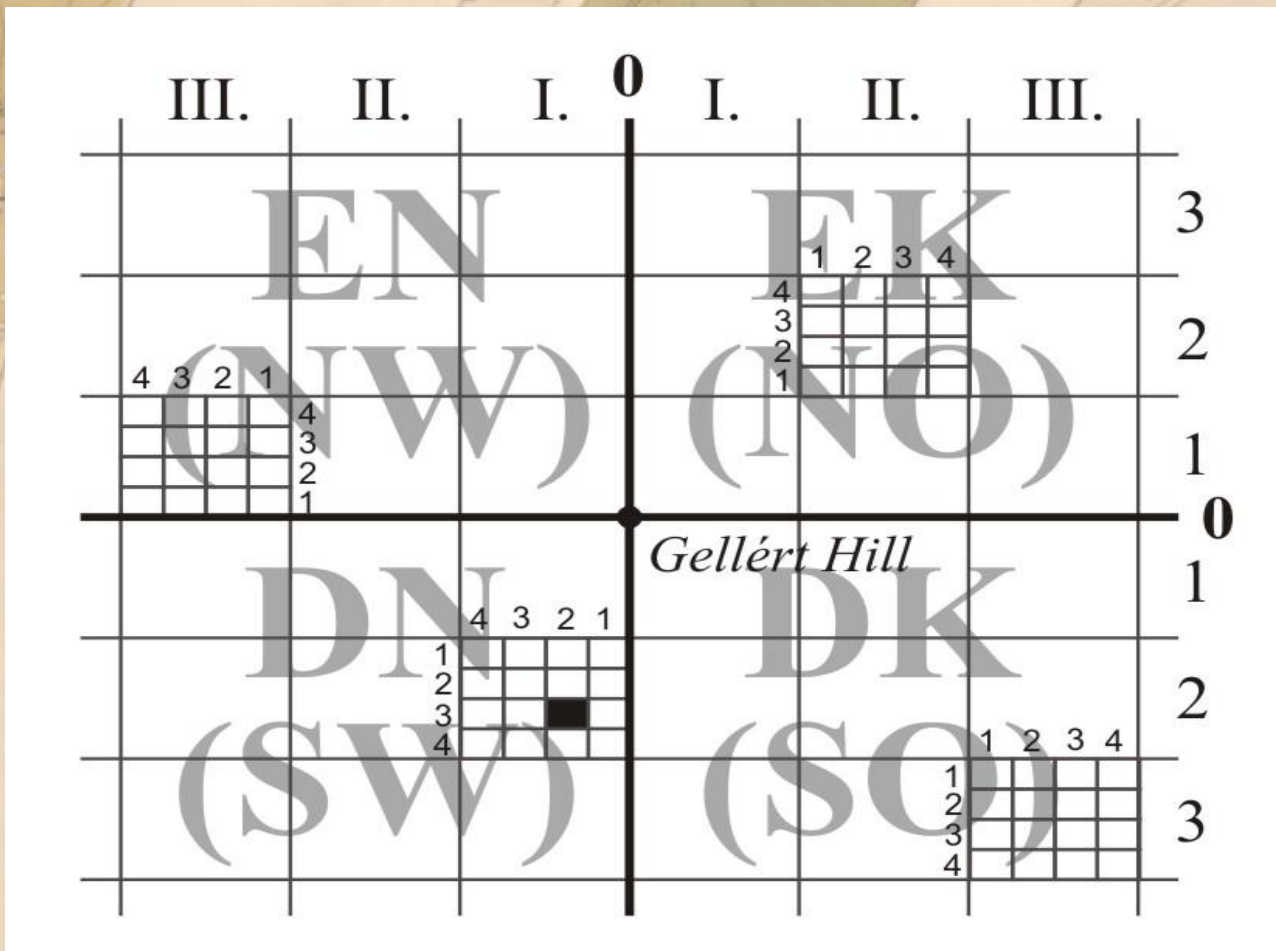
$dY = +370\text{ m}$

$dZ = +684\text{ m}$

PAKS

Georeferencia

Illesztőpontok koordinátái

A megjelölt szelvény száma:
DN-I-2-2-3

PAKS

Eredmények

Pontosságvizsgálat

A projekt az Európai Unió támogatásával és az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg, a támogatási szerződés száma

TÁMOP 4.2.1/B-09/1/KMR-2010-0003